

באמת "על לורנס" אלא בתיאור עובדתי מדויק, הנשען על מקורות ראשוניים, של פעילותו הפוליטית של לורנס. תיאור כזה נמצא בספרו של שייר בצורה תמציתית וחלקית בלבד, ולפיכך תמיהה היא מה טעם פורסם הספר כפי שפורסם.

י. ש.

סוריה בשלטון הבעת'

משך שנים נחשבה המדיניות הסורית קשה להבנה וההפיכות התכופות שהיו בה שיוו לה חזות של קנאות ואי-ראציונליות. דבר זה חל במיוחד על מפלגת הבעת' הסורית ותקופת השלטון שלה במדינה זו. הספר שלפנינו דן בתולדות הבעת' בסוריה מאז עלותו לשלטון במרס 1963 ועד להפיכת ה-23 בפברואר 1966, שהעבירה את השלטון במפלגה זו לאגף השמאלי שלה שהראדיקליזם שלו היה מן הגורמים שהחישו את מלחמת יוני 1967. בשנים שבהן דן הספר שלפנינו עוצבו המשטר הסורי ומפלגת-השלטון שלה, ויש בו אפוא לסייענו הרבה גם בהבנת ההתפתחות שחלה בסוריה לאחר-מכן (בשנים 1966—1972, שעליהן מובאת סקירה קצרה בסוף הספר).

אחת הבעיות העיקריות שלפני כל ישראלי המחבר ספר שעניינו במדינות ערביות היא חוסר-גישה למקורות שבארצות הללו. במקרה שלפנינו המצב מסובך עוד יותר לפי שהבעת' תמיד היה קבוצה קטנה ומסוגרת, השומרת על סודיות דיונית ורוב הכרעותיה נקבעות על-ידי גופים פנימיים מצומצמים. כאשר כתב פטריק סול את ספרו הידוע על סוריה בשנים 1945—1958 (בתרגום עברי: "סוריה—מאבק אל הצמרת", הוצאת מער-כות, 1968) ריאין עשרות מדינאים ואנשי-צבא סוריים. א. רבינוביץ, כישראלי, לא היה

ההיסטוריה העיקר הוא, כמובן, את מי שירתו מניעו של לורנס, בשם מי פעל במוחזר התיכון, מה חתר להשיג בו, ועד כמה השיג את מטרותיו. שאלה זו, שהיא-היא המכרעת, אינה זוכה לדיון מספק ומשכנע במחקרו של שייר.

"מקוריות" אינה תכונה נדרשת לספר היסטורי, אך ספר חדש על לורנס בעברית אפשר לדרוש ממנו לא רק שייכתב עברית במקורו אלא שיביא גם עובדות בלתי-ידועות, או לפחות הארה חדשה לטיבה ולמניעיה של ה"אורינטציה ההאשמית" של ת.ה. לורנס, המנוגדת לאורינטציה הוהיבית (פיליבי) והחיבת לנגוע ולהשתלב בשאלת היחסים בין הציונות לבין האימפריאליזם הבריטי. יותר מדי מעריך שייר את לורנס ואת פעולותיו הצבאיות, ולמרבחה-הפליאה אף מוצא הוא בו דמות העשויה להעמיד כאור בלתי-חיובי את מנהיגות ה"יישוב" העברי בארץ-ישראל של הזמן ההוא.

מן הבחינה הצבאית והאסטרטגית לא היה "המרד הערבי" אלא עלילה שולית, שלא השפיע השפעה של ממש על מהלך המלחמה. ה"מרד" לא היה אלא מיבצע-פשיטה שני-הלו לורנס והשריף חוסיין נגד מטרות תורכיות בכוח צבאי קטן (פחות מאלף לוחמים) ובהסתמך על האופי המסורתי של הלוחמה הערבית: פשיטות-פתע מן המדבר ונסיגה מהירה אליו, כשהתכלית העיקרית היא "לרדוף, להשיג, לחלק שלל". אבל העובדה שהממדים הצבאיים של ה"מרד" היוגזמו במידה עצומה על-ידי לורנס ומטפחי המיתוס שלו, שלא כולם היו בחזקת "רומנטיקנים מזרחיים" בלבד, אין בה לגרוע מחשיבותו של לורנס כסוכן מדיני של האימפריה. המיתוס של ה"מרד" נופח ונקלט משום שמאחרי גבו עמדו חוגים פוליטיים רבי-עוצמה בבריטניה והוא היה אחד הכוחות המניעים שהביאו לעיצוב המפה המדינית והשושלתית ב"מזרח התיכון" המודרני.

"האמת על לורנס—ביטוי זה הוא כמעט דבר-הופיכו", כתב כריסטופר סייקס במבוא למאהורה השניה של ספרו של אולדינגטון (1969), אבל ההיסטוריון אינו מעוניין דווקא

* Itamar Rabinovich, *Syria under the Ba'th 1963—66. The Army-Party Symbiosis*. Israel Univer. Press, Jerusalem, 1973, 276 pp.

יכול לעשות זאת, ולכן שם את הדגש בחומר שבכתב, שבחלקו הניכר שימש עתה לראשונה לצרכי מחקר כלשהו. מקורותיו היו: תעודות בעת'יות, ספרי-זכרונות של מנהיגי בעת'יים (רוב המנהיגים הוותיקים הורו חקו וקצתם כתבו זכרונות להצדקת עצמם), כתיב-פולמוס במאבקים הפנימיים בתוך המפלגה, עתונים ושידורים ערביים ושאר פירוטמים.

הספר מוסר רקע רחב לעליית הבעת' לשלטון. הוא עומד על הנאמנות לאיזור ולמקום שבסוריה, לעומת הנאמנות לארץ כולה; על המפלגות שלאחר העצמאות ב-1945, ועל ההפיכות הצבאיות שבאו זו אחר זו מ-1949 והלאה, שיצרו כעין מסורת לשלטונו של הצבא המושך בחוטים ומפעיל אזרחים—כמו בובות—המשמשים נציגים כלפי-חוץ או "טכנאים". כמו כן נדון ספיספ המיעוטים העדתיים והאתניים, בעיקר העלאים והדרז'ים, שפיתחו סולידאריות עדתית כנגד הרוב הסוני של הערים וההנהגה המסורתית, ומאחר שנכנסו במספר רב-ביחס לשירות בצבא-הקבע ולסגל הקצונה הגיעו לעמדות-כוח במדינה בה הצבא הוא גורם-כוח מקרי.

מפלגת הבעת'—או בשמה המלא: מפלגת התחייה הערבית הסוציאליסטית—הוקמה בסוריה ב-1953 על-ידי מיוזגו של מפלגת התחייה הערבית בראשות מישל עפלוק וצלאח אל-ביטאר עם המפלגה-הערבית-הסוציאליסטית של אכרם חוראני. עפלוק וביטאר, מורים בבתי-ספר תיכוניים, למדו בשנות ה-20 ובראשית ה-30 בפאריז והושפעו בה מרעיונות מארקסיסטיים ואולטרה-לאומניים. הם השתדלו לשלב את רעיונות הלאומיות הערבית עם קידמה חברתית וליצור "סוציאליזם ערבי" שיהיה בלתי-מארקסיסטי, בלתי-מאטריאליסטי ומבוסס לא על מלחמת-מעמדות. אף שהמארקסיות נראתה להם מנוגדת ללאומיות הערבית, הושפעו הרבה ממנו כמו גם מן הפאשיזם האירופי. עפלוק, כנוצרי, לא יכול היה לבסס את רעיונותיו על העבר המוסלמי; לכן השתדל להתעלם מן היסודות הדתיים של הלאומיות הערבית ולתת לה בסיס חילוני, דבר שאינו קל במדינה בעלת

רוב מוסלמי-סוני דתי. המפלגה רואה בערב'ים, כפי שנאמר בסמלה, "אומה ערבית אחת בעלת שליחות נצחית", והיא מטיפה לאחדות ערבית "מן האוקינוס האטלנטי עד למפרץ הערבי [הפרסי]". סיסמותיה פשטניות, גדושות מלל לאומני ומהפכני, והמרכזית שבהן: "אחדות, חירות, סוציאליזם".

בסיסמת האחדות הערבית ובשאר השקפות האחרות היה הבעת' קרוב מאד לגמאל עבד-אנ-נאצר. היחסים עם מצרים והנאצריזם תפסו אפוא מקום חשוב בתולדות הבעת'. הבעת'יים היו בעד איחוד סורי-מצרי בפברואר 1958, כשסברו לתומם שבכך ייעשו שותפים בשלטון לא רק בסוריה אלא במדינה המאוחדת כולה. כאשר התברר להם שלא כך הדבר ושנאצר הרחיקם מהשלטון וטיפח את יריביהם—קמו נגדו, אף כי לא הם שהביאו להפיכת ספטמבר 1961 ולכינון סוריה מחדש כמדינה ריבונית.

מקום נרחב הוקדש בספר להפיכת ה-8 במרס 1963, שהשליטה את הבעת' על סוריה. ההפיכה בוצעה על-ידי קבוצת קצינים עצמאיים בלתי-מפלגתיים, פרו-נאצריים ו"איחודיים" אחרים, כולל בעת'יים. האחרונים היו רק מיעוט לא גדול ביניהם. לבעת' לא היה אז משקל רב בצבא, אלא שהם היו קבוצה מלוכדת והיה להם היתרון של קשר אל מפלגה. העמדות הצבאיות הבכירות נמסרו אז לאנשי-צבא, אך התפקידים האזרחיים נמסרו-גם על דעתם של קצינים עצמאיים שלא היו קשורים במפלגה כלשהי—לאנשי הבעת'. מאז התבצר בהדרגה מעמד הבעת' בשותפות זו עד שכבש לו מעמד בכיר בתוכה—על-ידי הרחקתם של הפרו-נאצריים וניצול יריבות בין הקצינים. לבסוף היה השלטון למונופול גמור כמעט בידי הבעת'.

בשנים 64-1963 הסתמנה עליית כוחם של צעירים קיצוניים שלא היו חברי הבעת' בעבר ולא הגו הערכה כוונתיקי המפלגה למיסדיה המתונים-ביחס. במחצית השנייה של 1964 עבר השלטון במפלגה לאגף הצבאי שלה ולאזרחים הקשורים בהם וצומצמה השפעת ההנהגה המסורתית של עפלוק וביטאר, עד שלבסוף הורחקו ממנה. בין מוסדות

דבר, דיון היסטורי. העימות בין המעצמה הגדולה והקטנה מקיף שלושה מעגלים הנכנסים זה בזה: כוחה הצבאי והלאומי של המדינה הקטנה, כושר התימרון שלה, גחני-שותי-החלטתה, מערכת הבריתות שנקשרה בהן, יציבותה, מידת ההסכמה שבתוכה וכו'; כוחה הצבאי של המעצמה הגדולה ומטרתה של המעצמה הגדולה בסיכסוך; המצב הבינלאומי ומערכת הכוחות הקיימת בסיטואציה נתונה, היחסים בין המעצמות הגדולות, ומטרתה של המעצמה החוסה על המדינה הקטנה. זוהי מערכת מסובכת, רבת-אפשרות יות ורב-תגובנים, אשר במחצית השנייה של המאה ה-20 היא שונה-בתכלית מן המערכת שהיתה מופרת קודם-לכן.

המערכת המודרנית מלאה פאראדוקסים: מדינה קטנה מסוגלת לתמרן בין מעצמות יריבות ולרכוש כוח מדיני הרבה מעל למשקלה האמיתי; מעצמה גדולה יכולה להימצא בעימות צבאי ממושך וטוטאלי עם מדינה

המפלגה עלתה חשיבות "ההנהגה האזורית", הקיצונית יותר, על חשבון "ההנהגה הלאומית", והתחיל מאבק בין שתי הנהגות אלו. חילוקי-דעות היו גם בתוך האגף הצבאי, שבאו לידי ביטוי במיוחד בסיכסוך שפרץ בי-1965 בין הגנרלים אמין אל-חאפסו וצלאח ג'ידי. הספר מסיים בפרק על הפיכת ה-23 בפברואר 1966, שהעבירה את השלטון לצעירים ולקיצוניים, שביניהם גודע משקל רב לקצינים עלאויים (ובמידה מסוימת גם לדרוויים), הרחיקה את חאפסו והעלתה את צלאח ג'ידי כ"איש הזוק" התורן של סוריה.

מדינות קטנות במבחן הקיום

מחקרו של פרופיסור ויטל עוסק בתחום ה"קלאסי" של תורת היחסים הבינלאומיים: מאזן-הכוחות ויחסי-הכוחות. בתחום רחב זה הוא מטפל בצד אחד בלבד: היחסים בין מדינה מדרגה שלישית או שניה עם מעצמה מדרגה ראשונה, ובמיוחד ביחסי העימות בין מדינה קטנה למעצמה. ויטל בחר בשלושה מקרים פאראדיגמטיים הבאים ללמד על הכלל, "אם כי לאו דווקא במדויק". אבל הדמיון בין שלושת המקרים—פינלנד, צ'כוסלובקיה וישראל—יותר משהוא יכול ללמד על כלל כלשהו מגלה הוא הבדלים מכריעים בין "מקרה" ל"מקרה", עד כדי להטיל ספק רב באפשרות לנסח תיאוריה שלמה.

הבדל אחד מכריע מוזקר מיד לעין: קודם למלחמת-העולם השנייה לא היה העולם דור-מעצמתי אלא רב-מעצמתי. יכולת התימרון הפוטנציאלית של צ'כוסלובקיה בשנות ה-30 היתה גדולה פי-כמה מיכולת התימרון שלה אחריה. דומה כי לכל היותר יכולים אנו לקבוע סדרה של בתים על-פיהם נבחן כל מקרה ומקרה של עימות בין מעצמה גדולה ומעצמה קטנה לעצמו.

הדיון של פרופיסור ויטל הוא, בסופו של

האשה הגדולה מן החלונות

רומן חדש מאת יהושע קנז

ענינו — דיירי בית משותף לבני עדות שונות בתל-אביב, בהם ארציים גשמיים ובעלי תאוה ובהם תמהונים, בודדים ונפגעי נפש, ועלילת חיהם היומיומיים. ריאליזם דק ועדין, רואה פנימה. חתירה לפשטות לשון וסגנון. מתינות שברכיזו פנימי.

ראשון לספריית הרומן והנובלה, הכוללת מקור מעולה ותרגום ספרי מופת מספרות העולם.

6.80 ל"י

הוצאת דביר

* דוד ויטל: מדינות קטנות במבחן הקיום; תרגום: חיים יערי; עם-עובד / ספרית "אפקים", 1972; 189 עמ'.